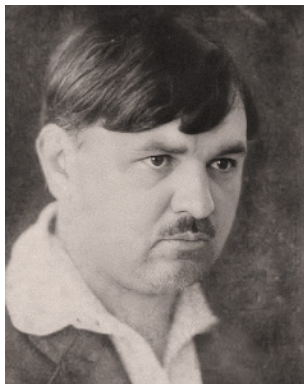

Boromisza Tibor

(1880–1960)

„Merem állítani, hogy ma is, bármi egyéb hivatást választanék egyébként az életben mint foglalkozást, tizennyolc éves koromig csak katonai nevelésben óhajtánék részesülni. Ez megedzett és egészségesen megnevelt az élet számára. S ahogy az események mutatják, mindenütt megálltam a helyemet a legellentmondásosabb körülményekben is.” E sorokat Boromisza Tibor vetette papírra, aki 1894 és 1898 között volt a Ludovika Akadémia növendéke. A hadapród-tiszt-helyettesként felavatott tizennyolc éves fiatalember nem is maradt a katonatiszti pályán, hanem a festészetet választotta élethivatásának.

Családi háttér

Boromisza Tibor 1880. március 8-án Almáson, a későbbi Bácsalmáson született. Anyai nagyanyja Mészáros Mária abból a családból származott, amelynek legismertebb tagja a Batthyány-kormány hadügyminisztere, Mészáros Lázár altábornagy volt. Az édesapja, Boromisza János, akit 1888-ban Zenta város polgármesterévé választottak. Az apai ág is dicsekedhetett negyvennyolcas hősökkel, így a Boromisza-házban szinte természetes volt az érzelmdús hazafias nevelés. A rokonság tagjai közt több katona volt, akik szintén sűrűn megfordultak

a családnál. Ilyen körülmények között szinte természetes, hogy a 14 éves fiatal-ember a Ludovikát választotta a továbbtanulás helyszínéül.

A Ludovika Akadémián

Az akadémia 1883-tól tulajdonképpen katonai nevelőintézet volt. A korábbi tanfolyami képzések helyett az ebben az évben elfogadott XXXIV. törvénycikk értelmében az intézmény falai között hadapródképzés folyt. A Ludovikán végzettek, kevés kivétellel nem lettek azonnal tisztek, ehhez még szükségük volt olyan minőségű csapatszolgálatra, amely alapján előléptethették őket hadnaggyá. E képzési forma azonban már lényegesen népszerűbb volt, minden korábbi megoldásnál. A középosztályhoz tartozók viszonylag nagy számban írták be fiaikat a Ludovika Akadémiára, amelynek elvégzése lehetőséget teremtett a társadalmi elismertségre. A tényleges tiszti pályára felkészítő képzésre a magyar korona országaiból évente hatvan olyan, 14–16 év közötti fiatalot vehettek fel, akik még nem érték el a katonaköteles kort, de vállalták, hogy az akadémia elvégzése után, meghatározott ideig a honvédségben szolgálnak. A képzés négy évig tartott. A hallgatók felének az oktatás költségeit alapítványok fizették, húsz hallgatót fél vagy egész költségterítés mellett vettek fel, míg tíz számára – köztük arányosan horvát-szlavón származásúnak – az állam fedezte a költségeket. A felvett növendékek létszáma 1890-től kilencven főre emelkedett.

Sikeres felvételi vizsga után a növendékeket évfolyamonként századokba osztották be. Az évfolyamok parancsnokai századosok voltak, akik közvetlenül vezették az évfolyamok napi életét, ők feleltek a „kötelességtudó, rendszerető, és képzett tiszti sarjadék” neveléséért. Gyakorlatok idejére az elsős, a másodikos és a harmadikos századhoz negyedikeseket osztottak be parancsnoki és alparancsnoki teendőik gyakorlására. A lovassághoz készülők külön lovaszszakaszt alkottak. E rendszer – éppen Boromisza növendék tanulmányi ideje alatt – 1895. szeptember 1-jétől változott meg, amikor Szvetics József altábornagy nyugállományba vonult, és Csesznák Benő ezredes vette át az intézet vezetését. Az új parancsnok azonnal szervezeti változtatásokat vezetett be. Megszüntette az évfolyam szerinti századrendszert, amivel a nevelés hatékonyságát igyekezett növelni. Az új századrendszer szerint a növendékek három gyalogszázadot és egy lovassszakaszt alkottak, de nem évfolyamonként, hanem vegyesen, arányosan. A századok egy-egy hálóteremben voltak elhelyezve, együtt étkeztek és a tanórán kívüli foglalkozásokon is együtt vettek részt, csak a tanórákat tartották

évfolyamonként külön-külön. Ezzel azt kívánták elérni, hogy növendékek a mindennapi élet irányítását is egymás között oldják meg, minél kevesebb legyen a külső beavatkozás. Az új parancsnok – az önállóságra nevelés jegyében – engedélyezte, hogy a kimenőt kapott első- és másodévesek is önállóan hagyhassák el az akadémia területét.

A növendékeket katona és polgári tanárok nevelték és oktatták. A vallás-erkölcsi nevelést egy állandó beosztású római katolikus pap, más felekezetűek számára pedig szerződéses lelkészek végezték. Hasonlóképpen szerződéses tanárok oktatták a zenét, a táncot, éneket és a gyorsírást.

A tantárgyakat három csoportra osztották: elméleti és rajz tárgyakra, katonai ügyességi és gyakorlati tárgyakra, valamint különleges ismertekre és gyakorlatokra. Az általános műveltséget adó és az erkölcsi nevelést célzó tárgyak oktatása négy éven át tartott, a katonai tárgyakat általában az utolsó kettő évben oktatták. A lovassághoz jelentkező növendékek közül a harmadik évfolyam első negyedének a végén válogatták ki a legrátermettebbeket. Csesznák ezredes a táncoktatás mellett bevezette az illemtanoktatást, megtanították a növendékeket arra is, hogy miként kell viselkedni színházban, hangversenyeken, tanulták a társalgást, a társasági viselkedés könnyedségét. Mindezekkel egy olyan új tisztikart kívántak kinevelni, amely feddhetetlen erkölcsű, jó modorú, illemtudó és magas szintű szaktudással rendelkező tagokból áll, növelve ezzel a honvédség tekintélyét a magyar társadalom előtt éppúgy, mint az Osztrák–Magyar Monarchia haderején belül.

A tanulmányi év két időszakra különült el. Az elméleti időszakban a növendékek tantermi foglalkozásokon sajátították el a tantervben előírt ismereteket, amelyekkel párhuzamosan testnevelési és katonai gyakorlati foglalkozásokat is beiktattak. A gyakorlati időszakban a foglalkozásokat terepen tartották, így a tereptant, a térképezést, a tereplovaglást is. Emellett megtekintették a csapatok gyakorlati kiképzését, tüzérségi lövészetet az örkényi lötéren, utászok hídverési, folyóátkelési és robbantási gyakorlatait. A tanárok magyarázatokkal kísérték a látottakat. A nyári félév utolsó időszakában a növendékek Budapest nevezetességeit tekintették meg, a kulturális intézményeket és a nagyobb ipari létesítményeket látogattak.

A negyedik évfolyam növendékei csapattisztek támogatásával már részt vettek a honvéd újoncok kiképzésében, és gyakorolták a raj-, szakasz-, századparancsnoki beosztás ellátását is. A lovassághoz kerülők szintén csapattisztek irányítása mellett szereztek tapasztalatot a lovastisztek szolgálati feladatainak ellátásához.

Az akadémia napi életét a „szolgálati és házirend” előírásainak megfelelően szervezték, a foglalkozások a „tanórárend” szerint követték egymást. A növendékek belszolgálatot láttak el, a honvédségre érvényes szolgálati szabályzat alapján.

A növendékek számára évente több alkalommal szerveztek bálokat, mulatságokat, osztály- és évfolyamestélyeket rendeztek, amelyeket többször hangversenyekkel kötöttek egybe. Ezeken a rendezvényeken megjelentek a tanárok és családtagjaik, továbbá a meghívottak viszonylag szűk köre is. A bálók közül kiemelkedett a hagyományos József-napi farsangi bál. A nyári gyakorlatok alkalmával is rendeztek mulatságokat a növendékeknek. Egyes nagyobb feladat elvégzése után, rendszerint egy közeli faluban, a helyi „úri közönség” bevonásával ünnepelték meg a sikeres munkát.

Kiemelkedően fontos volt a Ludovika életében a sport. Budapest és az ország talán legkiemelkedőbb sportéletével büszkélkedhetett az intézmény. A különböző sportágak gyakorlásához, versenyéhez nagyszerű lehetőséget teremtettek az akadémia létesítményei. A katona és civil sportolók vívhattak, úszhattak, lovagolhattak, kerékpározhattak, tekézhettek és az atlétika különböző ágait űzhették.

Szigorúan szabályozták az akadémia elhagyásának rendjét is. A növendékek az évfolyamparancsnok írásbeli engedélyével léphettek ki az akadémia kapuján.

A tanulmányok befejeztével a honvédelmi miniszter minden sikeresen végző növendéket hadapród-tiszthelytessé nevezett ki. A Ludovika négy évfolyamos rendszerében végzett első növendékeket 1887. augusztus 20-án ünnepélyes keretek között avatták fel. A látványos eseményt követően az avatottak a tanári karral együtt elfogyasztották az ünnepi ebédet, majd bevonultak állomáshe-lyükre. Az avatás időpontja 1888-tól megváltozott, az uralkodó születésnapjához igazították, és a Vérmezőn végrehajtott helyőrségi sorakozóval kötötték egybe. 1895-től az avatottak hatheti szabadságot kaptak, és csak ezt követően kezdték meg szolgálatukat. A felavatottak közül, aki alapítványi helyen, illetve állami költségen végezte az akadémiát, tíz évig, a fél költséget térítőknek hét évig, a költségtérítéses helyen végzetteknek négy évig kellett szolgálniuk.

Ennek az időszaknak a legjelentősebb éve minden bizonnyal 1896, a millennium esztendeje volt. Az akadémia részt vehetett a világiakállításon, a m. kir. Honvédség épületében bemutathatta az intézményben folyó képzést, nevelést. Felépítették az akadémia fontosabb tantermeit, bemutatták a foglalkozásokat, a növendékek rajzait, alkotásait. Nagy jelentőségű esemény zajlott május 6-án is, amikor a Vérmezőn az uralkodó előtt tisztelegtek a honvédség diszalakulatai, köztük az akadémia gyalogzászlóalja és lovasszakasza. I. Ferenc József természetesen elismerőleg szólt a látottakról. Június 12-én az Orczy-kertben

sportünnepélyt rendeztek, amelyen szintén ott volt az uralkodó, továbbá József főherceg, a honvédség főparancsnoka és egy sor méltóság.

Nézzük, hogyan látta Boromisza növendék ezeket az éveket.

„Ha a gimnáziumi osztályokban a viszony a tanár és tanuló között az áltekinély kultusza folytán nem volt egyéb, mint félsz és respektus rendszer, akkor a katonaiskolában így jellemezhetem: fölé- és alárendeltségi viszony. Itt minden a rideg fegyelem kérdése volt, de bele tudták valahogy csillantani a bajtársi szellem fölkaroló gyámolító érzését is, ami mégiscsak közelebb hozta minden katonai hideg regula ellenére tanáraitam érzéseimhez. S ehhez talán hozzájárul még az igazságnak vagy ezt lehetőleg megközelítően annak egy-forma és demokratikusabb alkalmazása mindenkiel szemben. Ami a gyerek kedélyére – aki még többnyire született demokrata – jótékony hatással van. S ez igaz. Bár a Ludovika akkori növendékanyaga úgyszólván az ország színe-java családjából került ki, volt miben válogatni. Nem éreztük, hogy gróf vagy nem nemes között a legkisebb megkülönböztetést tettek volna csak egy esetben is. Továbbá a tanrendszer helyessége. Az elméleti tárgyak és a gyakorlati órák ügyes, higiénikus és ésszerű vegyítése. A napi-heti tanóra rendszer mind hozzájárult ahhoz, hogy az aránylag igen nagy szellemi és fizikai megterheltetést játszva és kedvvel lehetett végezni.”

Boromisza növendék hamar rájött, hogy a katonai pálya nem neki való, érdeklődését nem kötik le a katonai ismeretek, azonban a Ludovikát mégis be kívánta fejezni, s be is fejezte. A tanulmányi eredménye is ennek megfelelően változott, illetve az idő múlásával romlott. Megfigyelései, visszaemlékezései azonban nem tükröznek ellenszenvet, de még rossz érzést sem. Különösen a nem katonai tárgyakat oktatókat kedvelhette, mert általában róluk írt.

„A nevelés magasabb színvonalához tartozott a zenei kiképzés lehetősége is. Bárki hajlama szerint vehetett tetszés szerinti hangszeren órákat, külön díjazásért. Az énekóra azonban általánosan kötelező volt, kivéve, ha valakinek nem volt hallása. De hát ilyen botfülű kevés volt, de ezek, mint hallgatók külön ültek az énekórán. [...] Szegény énektanárnak nagyok voltak a tortúrái. Kiváló zenész volt – azt hiszem az opera zenekarából –, de amit ott megspórolt idegrendszerileg, azt itt velünk ráfizette. A sok vásott kölök a hecc kedvéért néha – különösen ájtatos egyházi nóták tanításánál – oly hamisan énekelt, hogy Krausz bácsi, mintha puskából lőtték volna ki, fejéhez kapva rohant ki a teremből. Hát, valamiért bűnhődnie kellett oly nehéz volt a sora közöttünk. Vasárnap az intézet kápolnájában orgonált. A mise végén pedig állva kellett elzengenünk a jó Gotterhaltét, ami fölöttébb a begyünkbe volt, különösen a kurucabb fajtáknak.”

Boromisza szerint a tanárokat kategorizálták, e szerint voltak, akikről hangos fellépésük miatt félttek, azután voltak, akiket tiszteltek, mert az ő nyelvükön próbált előadni, s volt, akiket szerettek is. E szerint osztogatták a gúnyneveket

is, az első kategóriánál nem volt kímélet, de a civil tanárokkal szemben megengedőbbek voltak. A gyorsírótanár „Ede esze vész” nevet érdemelte ki, a matematikatanár természetesen „cosinus” volt, a rajztanár „stibi”, amelynek értelmét már nem tudjuk.

„A rajzoktatás messze megelőzte modern praktikusságban a polgári rajzoktatást. Eltekintve a gipsz utáni rajztól már különösen a 3–4. évben szabadon választhattuk az intézet kertjében a motívumokat lerajzolás céljából. Ez igen felfrissítő volt. S míg a gimnáziumi osztályokban elégséges, itt állandó kitűnő klasszisom volt a rajzból és a tereptanból, ami ehhez kapcsolódott.”

A bácskai fiatalember számára a napirend betartása, a rendszeres testedzés nem okozott nehézséget. A korai felkelés és rendszeres időben lefekvés egész életén át tartóan belerögzült. Saját bevallása szerint ez sokat segített a későbbi pályafutása alatt. Visszaemlékezése szerint a reggeli csuklógyakorlatokat vagy fegyverfogási gyakorlatokat a délelőtti elméleti órák követték, majd délután lovaglás, torna, vívásgyakorlat. Hetenként két alkalommal délelőtt gyakorlati foglalkozás volt, függetlenül az időjárási körülményektől.

A hadapródiskola sok szempontból hasonlóan működött, mint más középiskola, illetve kollégium. Itt is kialakult a növendékek között az a kohézió, amely segítette a nehézségek elviselését. Akik nem fogadták el a szabályokat, vagy valamiért kilógtak a sorból, azok számolhattak a büntetéssel. Nem szerették a magolókat, a strébereket, a talpnyalókat. A büntetés ezekkel a növendékekkel szemben nem is maradt el,

„ezeket érte a pokrócozás nemes igazságosztó papucstalpa, mert hiába az igazságot nem lehetett véka alá rejteni, még ott sem. Soknak használt és kigyógyult ebből a férfiatlan tulajdonságból, de akik végig megmaradtak, az élet hamar elsöpörte őket is tragikusan.”

A tanároknak is nagyon kellett vigyázniuk a tekintélyük megőrzésére, mert ha ezen csorba esett, azt már nem nagyon szerezhették vissza. Tekintélyt pedig nem hangerővel vagy kegyetlen szigorral lehetett teremteni, hanem tudással és emberséggel.

„Beszédes őrnagy a jó öreg felejthetetlen humorú öregúr oktatásai jutnak eszembe, aki is a katonai illetment tanította [...]. Az öregúrról meg kell jegyeznem, mint szeretetben álló tanáromról, hogy praktikus ötletekben messze megelőzte a korát. Hogy mást ne említsék, cipői közbámulat tárgyát képezték messze katonai körökben, s azon kívül is.”

Boromisza szívesen emlékezett vissza a franciatanárára, Radnotfáy Nagy Gábor huszárőrnagyra is,

„aki robusztus alakjával, félelmet gerjesztő kardcsörgetéssel és sztentori hanggal igyekezett lágy és jó szívét leplezni a mindent kiismerő nebuló előtt, aki katonára is volt, de europээр is. Ha valaki fejébe se-hogy se ment a nyelvtudás, s jött az évfárá klasszifikálás, maga elé citálta és vérben forgó szemekkel rákiáltott: mit akarsz, megbuktassalak, vagy megrázalak! He?! Ebadta! Hát persze a spéci ekként szólt tessék őrnagy úr inkább megrázni, ami annak rendje és módja szerint meg is történt, mégpedig alaposan, de egy elégséges volt az ára.”

Az őrnagy ezen eljárása játékos volt és nagyon emberi. Nem akarta megbuktatni a francia nyelv hiányos ismerete miatt a növendéket, kitéve az elbocsátás veszélyének. Boromisza szerint a szülők azért is adták szívesen a nehezen kezelhető gyermeküket a Ludovikára, hogy a katonás rend fegyelemre és önfegyelemre nevelje őket. Egy elbocsátás e szándékot húzta volna keresztbe, így az őrnagy a családokra való tekintettel sem buktatott egy olyan tárgyból, amely nem tartozott a legfontosabbak közé.

A ludovikás növendékekben hamar kialakult az önérzet, büszkeség az egyenruhára, az iskolára és a fegyvernemre vonatkozóan is. Ez utóbbi különösen a lovasosztagra volt jellemző. A gyalogosoktól megkülönböztették, különben tartották magukat, amelyet minden módon igyekeztek bizonyítani. Erre legtöbb alkalmat a sport biztosított. Boromisza huszárnövendék ebben élen járt, vívásban – törrel és karddal – a legügyesebbek közé tartozott, miként úszásban és toronyugrásban is. Egyébként a négy méter magas trambulínról mindenkinek le kellett ugrania, aki ezt nem tette magától, azt az őrmester lelökte. Erre persze ritkán került sor, mert a növendékek még a látszatát is el akarták kerülni a gyávaságnak. Akit megbélyegeztek ezzel, annak nehéz lett a sorsa, kiközösítés, elkerülés, „a gyávának pusztulnia kellett, a feltörő nyers erő és életvágy ezt így parancsolta”.

Boromisza növendék kései visszaemlékezésében a zárt fiúközösség tagjait foglalkoztató egyik legfontosabb kérdést is érthetően és szemléletesen megvilágította.

„A nemi élet egészséges folyamatok közé terelődött s megmentett olyan wertheri szenvedésektől, amik a férfiban elsüllyeszti a férfiaság, a kiváltódás magasabb kvalitását. Pedig voltak közöttünk feminin természet felé hajlók, ami érdekesen nyilvánult meg a táncórák alatt. Jeles Róka mester oktatott ki bennünket ebben a lábművészetben, s mondhatom nem utolsó készséggel, hiszen az opera balettmestere volt. Hát bizony nehéz baja volt ezért

velünk. Filigrán, kis szakállas ember volt. Minden mozdulata csupa kellem és lépése lebegés. No, ez kellett nekünk. Volt ugratás, szekatúra, de hamarosan kifogott rajtunk, mert az ügyeletes tisztet beinvitálta, s ezentúl óráinkon nagy volt a rend. Hát ezeken az órákon persze nőknek is kellett lenni. Ezt karszalaggal jelezték. Szabadon választva, érdekes, hogy akik elsősorban kapták a karszalagot, mind ilyenféle megjelenésűek voltak. S mondhatom hölgyválasznál egynek-egynek szinte báli sikere volt. Hogy ez nem nyílt nemi aberrációkra, azt tudom, mert erre gondja volt a hideg víznek reggel és a félórás térdhajlításnak hajnalban. Az ember este alig várta, hogy az ágyba vágja magát és sietve elaludjon. A hajnali trombitaszó már mindig a hetedik paradicsomból rángatott vissza a hideg márványvályúhoz, ahol félmeztelen fröccsentette szörnyű bőséggel magára az ember a hideg vizet.”

Az idősebb növendékek azért már látogatták Pest azon intézményeit, ahol gyorsan szerezhettek tapasztalatot a nemiség kérdésében, s esetenként az ezzel járó égető fájdalmat is érezhették. Ez azonban az akadémián a szenvedő alanyban inkább a büszkeséget növelte, minthogy szégyellje, vagy éppen felkeresse az orvost, amit azért előbb-utóbb mégis meg kellett tennie.

Huszárhadnagyból festő

Boromisza Tibort 1898. augusztus 18-án avatták hadapród-tiszthelyettessé. Az avatás után mindenki azonnal hatheti szabadságot kapott, így 1898. október 1-jével kezdte meg a szolgálatát a varasdi 10. honvéd huszárezred II. osztályánál. A hadapród-tiszthelyettesként avatottak a következő esztendőben neveztettek ki a következő – hadnagyi – rendfokozatba, általában november 1-jével. A fiatalember valószínűleg nem okozott csalódást, mert már 1900. május 1-jén előléptették hadnaggyá. A horvátországi szolgálatát egyébként túlfeszítettnek ítélte idegleg és fizikailag egyaránt. A szolgálati kötelemek ellátása mellett azonban mégis maradt ideje a természet felé fordulásra, ami egy katonának nem is olyan nehéz, főleg a gyakorlatok idején. A Dráva-völgy szépségei jelentették számára a menekedést és a megnyugvást, miközben anatómiát tanult és festők társaságát kereste.

A nyugtalan huszárhadnagyot 1902-ben Pápára, a m. kir. 7. honvéd huszárezredhez helyezték át, ahol azonban már végleg megcsömörlött a katonai szolgálatától. A következő hónapokban már folyamatosan beteget jelentett, majd az 1904. augusztus 1-től összehívott felülvizsgálati bizottság egy évre „jelenleg szolgálatképtelen” minősítést adott neki. A következő években ezt folyamatosan meghosszabbították, lakóhelyéül pedig 1905-ben – saját kérésére – Nagybányát jelölték ki. Végül a bizottság kimondta, hogy 1907. szeptember 1-jével:

„Boromisza Tibor, pápai 7. honvéd huszárezredbeli várakozási illetékkel szabadságolt hadnagy, a megejtett felülvizsgálat alapján, mint honvédségi csapatszolgálatra nem alkalmas, helyi szolgálatra alkalmas, valamely honvéd nevelő- és képzőintézetnél tanári minőségben teljesítendő szolgálattételre való előjegyzés mellett, három év tartamára.”

A hadnagy ellenérzése a katonai szolgálattal kapcsolatban volt, nem a katonákkal szemben, ezt jól mutatja, hogy ugyanebben az évben, Ferenc József királlyá koronázásának 40. évfordulója alkalmával létrehozott honvéddaltiszti segélyalap számára gyűjtést rendezett, amelynek eredménye 45 korona lett. A három év azonban úgy telt el, hogy Boromisza hadnagy nem lett tanár, s 1910. szeptember 20-án saját kérelmére szolgálaton kívüli állományba került mint időlegesen nyugdíjazott hadnagy. A honvédség állományából 1912. december 31-én bocsátották el, és a rendfokozatát sem tarthatta meg.

Az Osztrák–Magyar Monarchiában a férfiaknak a közös hadseregen és haditengerészen, valamint a két ország honvédségén kívül – ha az előzőekhez nem tartoznak – a népfelkelés intézménye számára rendelkezésre kellett állniuk. Így lett 1915. március 1-jével Boromisza Tibor népfelkelő hadnagy a szatmárnémeti 12. népfelkelő parancsnokságon. Ezek azonban már a Nagy Háború éveit.

Boromisza még katonaideje alatt felkereste a Nemzeti Szalon akkori titkárát, Rózsa Miklóst, akitől tanácsot kért, hogy hol és kinél tanuljon rajzot, festészetet, hogyan juthatna ki Párizsba. Rózsa azonban a francia főváros helyett Ferenczy Károly pesti festőiskoláját ajánlotta neki. Ferenczy mellett a tehetséges festőjelölt valóban sokat tanult, s 1902-ben az ő javaslatára ment Nagybányára.

A máramarosi város és még inkább a környező vidék elkápráztatta Boromiszát, két évvel később le is telepedett ott. Az 1896-ban létrejött és 1902-től hivatalosan is szabad festőiskolában egy új festőgeneráció jelentkezett. A telep legjelentősebb alkotói Ferenczy mellett Hollósy Simon, Réti István, Thorma János és Iványi-Grünwald Béla a naturalizmus, a plein air irányzatát követték. Rajtuk kívül nyaranta hatvan-hetven festő dolgozott itt. Boromisza nagy akarással és munkabírással vetette magát a tanulásba és az alkotásba, leginkább a természetábrázolás kérdése foglalkoztatta, a természet és a természetesség. Vágyott azonban még több mindent megismerni, ezért Iványi-Grünwaldhoz csatlakozva Rómába utazott, majd ezt követően Párizsban tanulmányozta az impresszionistákat, és két akadémia foglalkozásait is látogatta. Innen visszatérve Rippl-Rónai Józseffel ismerkedett meg, majd a Balaton melletti Köröshegyen – ahol már ludovikás korában is megfordult terepfelvételen – egy festőkolónia alapításával kísérletezett. E tiszavirág-életű próbálkozás után visszatért Nagybányára. Közben munkái már megjelentek kiállításokon is. Először 1907-ben

a Könyves Kálmán Szalonban, ahol a „Fiatalok” tárlatán a következő években még többször kiállított. Az 1909-ben létrehozott Művészház nevű művészeti egyesület első fővárosi kiállításán való részvétellel az egyesületet létrehozó Rózsa Miklós Nagybányára küldött táviratban kérte fel a művészt: „minden használható képanyaggal együtt azonnal gyere.” Boromisza hatvan festménnyel érkezett Budapestre, végül tizenhét mű került a közönség elé. A művészházbeli bemutatkozás döntő állomás volt Boromisza pályáján, képei felkeltették a kritikusok figyelmét, neve ismertté vált Budapesten. Tagja volt a MIÉNK egyesületnek, amely a magyar impresszionistákat és naturalistákat tömörítette.

Az egyre ismertebb festőt egyelőre még úgy emlegették, mint aki a tisztí pályát adta fel a festészetért. Boromisza nemcsak festett, hanem írt is, feljegyzései művészeti folyóiratokban jelentek meg. E korszak lezárása a Könyves Kálmán Szalonban 1914 januárjában megrendezett önálló kiállítása volt, ahol ötvenöt munkája került a nagyközönség elé. A kiállítást irodalmi est nyitotta meg, kiállítási katalógusok készültek, s igen nagy nyilvánosságot kapott. A siker nem is maradt el. Ugyanakkor Boromisza egyre inkább távolodott a nagybányai festészet fő irányától. A Czóbel Béla által képviselt neoimpresszionizmus felé fordult, amely már párizsi útján megérintette. Emitt a megítélése is változó volt. A konzervatív sajtó a legújabb francia törekvések hazai képviselőjét látta benne: „Boromisza Tibor, aki a párizsi Indépendants nevető kabinetjeinek unalomig elcsépeült ultramodern színrikoltzásait kultiválja.” Kárpáti Aurél kritikus viszont a következőt írta róla: „Erős, szinte brutálisan egészséges egyéniség”, akinek műveiből „csak úgy sugárzik az életöröm, a bátorság és az erő”.

A Nagy Háborúban és a két világégés között

Az első világháború éveiben Boromisza ismét egyenruhát öltött. Népfelkelő hadnagyként a szatmárnémeti állomás katonai parancsnoka lett. E vasúti pont jelentőségét az adta, hogy a Galícia, vagyis a keleti hadszíntér felé vezető vonalak egyik csomópontja volt. A hadnagy a szolgálati feladatai mellett azonban nem hagyott fel a festészettel, s a város ezen munkálkodását jó szívvel támogatta, ha másért nem, a szatmári püspök nagybácsinak köszönhetően. Boromisza ebben az időszakban több felajánlást tett az ellenséggel harcoló sebesült bajtársai és az elesettek családjainak megsegítésére, a háborús károkat szenvedett kárpáti falvak támogatására. Közben, 1915-ben rövid ideig tagja lett a helyi szabadkőműves Kölcsény Ferenc páholyának, amiért később több támadás érte. Jótékonyága,

írásai és versei jól tükrözték baloldali gondolkodását, amelyben méltó társa volt első felesége, Tordai Mária.

A háború elvesztése és az ezt követő forradalmi hangulat Boromiszát sem hagyta nyugodtan. Belépett a Szociáldemokrata Pártba, és annak felkérésére részt vett a Munkás Tanács felállításában, és megszervezte a Katona Tanácsot. E tanács legfontosabb feladata a közbiztonság fenntartása volt, amelyet sikerült is elérnie. Új helyzetet teremtett ugyanakkor a román haderő megjelenése. Visszaemlékezése szerint igyekezett harcképessé tenni egy különítményt, de a Székely Hadosztály visszavonulása után ő is kedvét veszítette, és visszavonult Dunavecserre. Szándékát, hogy Svájcba utazik, megghiúsította az útlevélkérelmének elutasítása. 1919 márciusától a tanácskormány már mint ellenforradalmár-gyanús személyt figyeltette meg.

A helyzete nem sokat javult a Magyarországi Tanácsköztársaság bukása után sem, ekkor mint internacionalistát tartották számon őt, aki saját bevallása szerint „fokozott mértékben dolgoztam önzetlenül a magyar faj kulturális talpra állításán – ecsettel és tollal”. Letartóztatták, és négy hónapig fogházban, illetve rabkórházban tartották. Felmentésében a nagybácsi, Boromissza Tibor (1840–1928), a nagy tekintélyű szatmári püspök vallomása vált perdöntővé. Boromissza minden bizonnyal e hónapokban fordult a buddhizmus felé, amely a következő években világnézetének és életvitelének meghatározó eleme lett.

A festő kiszabadulása után a margitszigeti Kisszállóban lakott. Művészek között, de magányosan, visszavonultan töltötte a következő hónapokat. Ennek az időszaknak az első kiállítására 1922-ben került sor, a Helikon művészeti vállalkozás Boromissza és Medgyessy Ferenc munkáival nyitotta meg új szalonját. Még ebben az évben megjelent – Hevesy Iván tollából – a művész eddigi munkásságát bemutató kismonográfia. Még mindig 1922-ben történt, hogy Boromissza Szentendrre költözött. E kis város volt számára és az itt élő művészek számára az a hely, ahol az elvesztett Nagybánya öröksége őrizhető és folytatható volt. A festő itt 1925-ben ismét megnősült, de házassága Holota Évával csupán két évig tartott. Felesége révén jutott Érsekújvárra, ekkor vallott festő hitvallásáról az 1926. februári *Prágai Magyar Újságban*:

„Ott fog kezdődni az igazi magyar piktúra, ahol ezek az ősi népművészeti motívumok a maguk sajátosságaikkal felszívódnak az ábrázoló művészetbe – mint ahogy a zenében kezdenek felszívódni Kodály és Bartók útján – s az irodalomba Móricz Zsigmond és Szabó Dezső stb. útján. Amíg a magyar piktorok a nagy Nyugatra szaladgálnak, addig szerintem sohasem fogja azt a jelentőséget elérni a magyar festészet, amit elérne azzal, ha a nép közé, falukra járnának a művészek.”

Boromisza nem sorolta magát semmilyen irányzatba, izmusba, saját látásmódját akarta bemutatni, olyan magyar festészetet teremteni, amely magyar gyökerű egy európai környezetben. Erre utalt az is, hogy alkotásait rovásírással látta el. A festő saját házat építtetett a szentendrei Duna-parton, majd válása után, 1927-ben három évre elindult a Hortobágyra. Itt tudta művészi szándékait a legjobban megélni s megmutatni. A szabadban festette a tájat, az embereket és állatokat, mindenekelőtt a pásztorokat, s úgy érezte, hogy itt közelebb kerül a magyarság keleti gyökereihez. Az ekkor készült munkáiból egy jelentős válogatás már 1929-ben a Nemzeti Szalonban a nagyközönség elé került. Ebben az időszakban ismerte meg új feleségét is, Jenei Irmát. A festő nemcsak a képein, hanem írásban is megfogalmazta célkitűzéseit, véleményét a magyar „faji” festészet feladatairól. Mindeközben kapcsolatot tartott a baloldali és avantgard szellemi műhelyekkel.

A hortobágyi évek után folytatta művészeti és művészetszervező munkáját, 1933-ban megalapította és vezette a Magyar Képirók Egyesületét. A képirók 1941-ig évente rendeztek kiállítást. Az egyesület tagjainak hitvallása – Boromisza megfogalmazásában – „a Napkelet felől érkezett magyar lélek tisztelete, melynek mélyén keleti színek, összhangok, vonalritmusok élnek”. A művészek járták az országot, keresték a legjellegzetesebb magyar vidékeket Hollókőktől Zaláig. Boromisza ekkor feleségével a budai Sashegyen lakott, Irma itt halt meg 1936-ban. A következő évben a festő ismét megnősült, elvette Császár Ilonát, aki a következő években öt gyermekkel ajándékozta meg férjét.

A második világháborúban – az utolsó évek

Az újabb világháború azonban ismét tragikusan szólt bele a festő életébe. Budapest ostromakor, 1945 februárjában egy belövés következtében a budai lakás teljesen kiégett, elhamvadtak a műalkotások, a bútorok és a család földönfutóvá vált. A fővárosban úgy nézett ki, hogy nem is tudnak lakáshoz jutni, ezért a család a Balaton partjára, Keszthelyre költözött.

A festő Keszthelyen a várostól kapott egy üresen álló villát, illetve annyi támogatást, hogy szegényen, de megélhetett feleségével és egyre több gyermekével. Művésztársai ekkor sem feledkeztek meg róla, s elfogadva tanácsukat, belépett a Magyar Művészek Szabad Szervezetébe és a Magyar Kommunista Pártba is. Politikával azonban továbbra sem foglalkozott. Ebben az időszakban, amikor már volt pénze vászonra, festékre és ecsetre, a Balatont és környékét festette meg egyéni, sajátos látásmódjával. A keszthelyi tartózkodás 1953-ig

tartott, ekkor a család visszaköltözött Szentendrére, ahol ismét bekapcsolódott a város művészeti közéletébe. Itt érte a halál nyolcvanéves korában, 1960 januárjában.

Irodalom

Gömöry Judit – Veszprémi Nóra – Szücs György (szerk.): *A Művészház 1909–1914.*

Modern kiállítások Budapesten. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 2009.

Török Katalin (szerk.): *Boromisza Tibor önéletrajzi feljegyzései.* Szentendre, (k. n.), 2011.